धातवोरेतआदयः प्रत्येकंपांचभौतिकाःसंतोपि ॥११॥ सृज्यतेसंसृज्यते यद्वाप्राणेभ्योदेवादेवेभ्योलोकाइतिश्रूयमाणदृष्टिसृष्ट्यभिप्रायेणचक्षुरादिभिःसूर्यादिसृष्टिद्वारालोकःसृज्यतइतियथांश्रुतमेव व्यक्तंघटादि अव्यक्तंइंद्रियादि लिंगंरूपादिप्रकाशस्तेनयाप्तंअनुमेयं ॥ १२ ॥ यथास्वंस्वविषयानतिक्रमेण इमानिइंद्रियाणिधारयन्निगृह्णन्तप्यतइवआत्मानमविषयमप्यालोचयतइव मनआदीनांनिग्रहएव आत्मालोचनमित्यर्थः ॥ १३ आत्मनःसोपाधिकंरूपमपेक्ष्याह लोकेइति विततंकुंडलेकनकमिवउपादानत्वेनव्यापकं निरुपाधिकंरूपमपेक्ष्याह लोकमिति लोकंचसैंधवखिल्यवदात्मनिचिदेकरसेविलीनंपश्यति तथाचश्रुतीब्रह्मविदांद्वेअवस्थेनिरूपयतः यएवंवेदाहंब्रह्मास्मीतिसइदंसर्वंभवति यत्रत्वस्यसर्वमात्मैवाभूत्तत्केनकंपश्येदिति उक्तंचाभियुक्तैः सोपाधिर्निरुपाधिश्चद्वेधाब्रह्मविदुच्यते सोपाधिकःस्यात्सर्वात्मानिरुपाख्योनुपाधिकइति परापरज्ञःपरंनिरुपाधिअपरंसोपाधि सक्तःप्रारब्धकर्मणाबद्धःसन्यावद्देहपातमेवसमाधौसोपाधिकावस्थामनुभवतिनतुविदेहकैवल्येपीत्यर्थः ॥ १४ ॥ विद्याफलमाह पश्यतइति ब्रह्मवेदब्रह्मैवभवतीतिश्रुतेर्ब्रह्मभूतस्यउपाधित्यागादित्यर्थः अशुभेनपुण्यपापयोःफलेनसंप्रज्ञातसमाधाविवैकात्म्यधीदार्ढ्याज्जाग्रत्स्वप्नयोरपितदेवपश्यन्कर्मणानलिप्यतइत्यर्थः ॥ १५ ॥

तत्रतत्रहिदृश्यंतेधातवःपांचभौतिकाः ॥ यैरावृतमिदंसर्वंजगत्स्थावरजंगमं ॥ ११ ॥ इंद्रियैःसृज्यतेयद्यत्तत्तद्व्यक्तमितिस्मृतं ॥ तदव्यक्तमितिज्ञेयंलिंगग्राह्यमतींद्रियं ॥ १२ ॥ यथास्वंग्राहकान्येषांशब्दादीनामिमानितु ॥ इंद्रियाणियदादेहीधारयन्निवतप्यते ॥ १३ ॥ लोकेविततमात्मानंलोकंचात्मनिपश्यति ॥ परापरज्ञःसक्तःसन्सतुभूतानिपश्यति ॥ १४ ॥ पश्यतःसर्वभूतानिसर्वावस्थासुसर्वदा ॥ ब्रह्मभूतस्यसंयोगोनाशुभेनोपपद्यते ॥ १५ ॥ ज्ञानमूलात्मकंक्लेशमतिवृत्तस्यपौरुषं ॥ लोकवृत्तिप्रकाशेनज्ञानमार्गेणगम्यते ॥ १६ ॥ अनादिनिधनंजंतुमात्मयोनिंसदाव्ययं ॥ अनौपम्यममूर्तंचभगवानाहबुद्धिमान् ॥ ॥ १७ ॥ तपोमूलमिदंसर्वंयन्मांविप्रानुपृच्छसि ॥ इंद्रियाण्येवसंयम्यतपोभवतिनान्यथा ॥ १८ ॥

ज्ञानमूलेति ज्ञानंविद्यातस्याःमूलंमाया ब्रह्माकारांतःकरणवृत्तेरपिमायाकार्यत्वात् मायात्मकंमिथ्यारूपं क्लेशंअविद्यादिरूपं अतिवृत्तस्यअतिक्रम्यगतस्य योगिनः लोकसंबंधिन्याःवृत्तेर्वर्तनजीवनात्मिकायाःप्रकाशोयेनतादृशेनज्ञानरूपेणज्ञानमार्गेण पौरुषंपरमपुरुषार्थरूपोमोक्षोगम्यतेप्रकाशते मायिक्येवाविद्यामायिक्यैवविद्ययानष्टाचेन्मुच्यतेइत्यर्थः यथोक्तंश्रीभागवते विद्याविद्येममतनूविद्ध्युद्धवशरीरिणां मोक्षबंधकरीआद्येमाययामेविनिर्मितेइति ज्ञानपूर्वात्मकमितिपाठेपिसएवार्थः ॥ १६ ॥ मुक्तजीवस्यस्वरूपमाह अनादीति आद्यविशेषणेनलोकायतसंमतदेहस्यात्मत्वंनिरस्तं जंतुंपुत्तिकादिब्रह्मांतंजीवंआत्मयोनिंजीवस्यात्मयोनित्वंवदताजीवत्वहेतोरविद्यादेःपृथक्सत्तासांख्याद्यभिमतानिरस्ता अव्ययमितितार्किकाभिमतंसुखदुःखादिविकारवत्त्वंनिरस्तं सदेतिआगंतुकविकारास्पर्शित्वमुक्तं एतेनैवक्षणिकशून्यवादावपिनिरस्तौ अमूर्तमिति अतएवात्मवादोदेहसंमितात्मवादश्चपरास्तः अनौपम्यंतर्कागम्यमित्यर्थः भगवानाहस्वनिःश्वसितरूपेणवेदेनहेतुदृष्टांतवर्जितं नित्यंविभुंसर्वगतंसुसूक्ष्मंयद्भूतयोनिंपरिपश्यंतिधीराइत्यादिना बुद्धिमान्बुद्धिःनियम्यत्वेनास्यास्तीतिसतथा ॥ १७ ॥ तपोध्यानं ॥ १८ ॥

Digitized by Google